

© *Калінін В.Ю.*

можна коротко сформулювати так: відчуття трансформуються за допомогою міркування в уявлення, які в свою чергу людина «переробляє» в абстрактні образи, «граничні» категорії. Для вірної роботи розуму та її перевірки Платон запропонував використовувати діалектику (розгляд якої може зайняти цілу монографію), а також розвивати абстрактне мислення за допомогою таких наук як геометрія та математика.

4) Головною передумовою виникнення знань в сфері соціального управління є розвиток його продуктивних сил і потреб. Платон прямо вказує на те, що громадяни прадавніх держав не мали труднощів з самоуправлінням, поки їх потреби не зросли разом із кількістю громадян. Ускладнення суспільства стимулювало відділення суб'єкта управління від його об'єкта. Умовою отримання істинних знань Платон називає включення до управлінського механізму спеціалістів, що мають необхідні здібності – філософів-правителів. Тільки вони здатні забезпечити отримання таких знань і реформування суспільства на його користь.

5) Платон визначив, який механізм дослідження соціуму щодо соціального управління є найбільш оптимальним. Згідно до його вчення, філософи повинні досягнути справжнє буття і на основі цього визначити призначення кожного індивіда в суспільстві, розробити шляхи побудови ідеальної держави. В той же час філософ високо оцінював діалектичний метод для дослідження філософських та суспільних проблем. Саме цей напрямок виявився в подальшому найбільш ефективним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фукуяма Ф. Сильное государство: управление и мировой порядок в XXI веке / Фрэнсис Фукуяма ; [пер. с англ. О. Э. Колесникова]. — Москва : АСТ Москва, 2009. — 222 с.
2. Платон. Государство / Платон. Сочинения в четырех томах / Платон ; под общ. ред. А. Ф. Лосева и В. Ф. Асмуса; [пер. с древнегреч.СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та]. — СПб. : Изд-во Олега Абышко, 2006. — Т. 3. — 750 с.
3. Платоновское учение об «идеальном государстве» как теория реставрации традиционного общества / Р. Вахитов [Электронный ресурс] : Режим доступа — <http://nevmenandr.net/vaxitov/platostat.php>. — Назва з титул. екрану.
4. Платон. Критон / Платон. Сочинения в четырех томах / Платон; под общ. ред. А.Ф.Лосева и В.Ф.Асмуса ; [пер. с древнегреч.СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та]. — СПб. : Изд-во Олега Абышко, 2006. — Т. 1. — 631 с.
5. Тихонов А. В. Ранние диалоги Платона и феномен «невежества»: вопрос об онтологии / А. В. Тихонов // СХОЛН. — 2008. — Vol. II. — С. 195-206.
6. Меркулов И. П. Эволюционная эпистемология: проблемы и перспективы: в 2 т. / И. П. Меркулов. — СПб. : ИФ РАН, 2003. — Т. 1. — 471 с. — (Першотвір).
7. Ксенофан в 2 ч. / [пер. с древнегр. Бишихин В. В.] ; Фрагменты ранних греческих философов. — М.: Наука, 1989. — Ч. 1. — С. 156 — 175. — (Памятники философской мысли).
8. Парменид в 2 ч. / [пер. с древнегр. Бишихин В. В.] ; Фрагменты ранних греческих философов. — М.: Наука, 1989. — Ч. 1. — С. 274-297. — (Памятники философской мысли).
9. Платон. Менон. Сочинения в четырех томах / Платон ; под общ. ред. А. Ф. Лосева и В. Ф. Асмуса ; [пер. с древнегреч. СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та]. — СПб. : Изд-во Олега Абышко, 2006. — Т. 1. — 631 с.
10. Асмус В. Платон / В. Асмус. — М. : Мысль, 1969. — 247 с. — (Мыслители прошлого).

Калінін В.Ю. – магістрант філософського факультету КНУ ім. Тараса Шевченка

УДК-327

АНАЛІЗ ДЕЯКИХ КАТЕГОРІЙ ГЛОБАЛІСТИКИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються деякі концепції глобалістики. Аналізуються тенденції до глобалізації та термінологія яка використовується з цього питання для теоретичних досліджень в галузі соціальних наук.

Ключові слова: взаємозалежність, взаємозв'язок, турбулентність, глобалізація, неолібералізм.

В статье рассматриваются некоторые концепции глобалистики. Анализируются тенденции которые способствуют процессам глобализации и терминология используемая по данному вопросу

для теоретических исследований в области социальных наук.

Ключевые слова: взаємозалежність, взаємозв'язок, турбулентність, глобалізація, неолібералізм.

This article discusses some of the concepts globalistics. The trends that contribute to the processes of globalization and the terminology, used on this matter for theoretical research in the field of social sciences, are examined.

Keywords: interdependence, interaction, turbulence, globalization, neo-liberalism.

Проблематика глобалізації була одним з домінуючих напрямків соціальних досліджень на рубежі сторіч. Однак наприкінці першої декади ХХІ сторіччя дана тематика почала ставитися під сумнів у зв'язку із глобальною фінансовою кризою.

Актуальність. Криза стала основою для перегляду сучасних концепцій розвитку суспільства. Але аналіз кризових явищ відбувається в основному в політико-економічному напрямі. В даній роботі пропонується осмислити деякі базові поняття глобалізації в соціально-політичному аспекті, що пов'язано з можливою втратою ними змістовного навантаження.

Об'єктом даної роботи є понятійно-категоріальний апарат глобалістики. *Предметом* виступають такі поняття як взаємозалежність, взаємозв'язок і турбулентність

В даній роботі ставляться наступні завдання: розглянути значення терміну неолібералізм, розглянути деякі неоліберальні вчення про глобалізацію, проаналізувати такі категорії глобалістики як взаємозалежність, взаємозв'язок і турбулентність у зв'язку з можливою втратою їх пізнавального потенціалу для теоретичних досліджень.

Неоліберальна парадигма з'явилася на основі лібералізму після Другої світової війни. Одними з перших дослідників даного напрямку були Джозеф Най (J. Nye) та Роберт Кеохен (R. Keohane).

Деякі дослідники зауважують, що неолібералізм був відповіддю на провальну економічну політику повоєнного часу. Американський вчений Девід Харві зазначає, що неолібералізм являє собою політекономічне вчення, яке було започатковане в кінці 70-х рр.- початку 80-х рр.. Проте, на сьогоднішній день можна бачити, що даний напрямок охоплює всі сфери суспільного життя.

Існують розбіжності у визначенні не тільки часового періоду виникнення неоліберальної парадигми, але також її витоків. Зокрема, професор М.М. Лебедева вбачає початок розвитку неолібералізму як повноцінного напрямку, у вигляді теоретичних надбань робіт наступних дослідників: Роберт Кеохен, Джозеф Най, Джеймс Розенау. А Девід Харві знаходить витoki неолібералізму у політичних курсах таких державних діячів як президент США Дональд Рейган, прем'єр-міністр Великої Британії Маргарет Тетчер та, навіть, генеральний секретар Комуністичної партії Китайської Народної Республіки Ден Сяо Пін. Але, вказуючи політичних лідерів Девід Харві зауважує, що вони користувалися допомогою спеціалістів з різних галузей знань, в основному з економічної теорії. Як приклад, вказуються Пол Волкер, Мільтон Фрідман та багатьох інших.

П. А. Циганков виокремлює неолібералізм та посткласичний лібералізм. Різниця між цими течіями полягають у визначенні провідних сил в сучасному світі. Наприклад, представник неолібералізму Джозеф Най відзначає, що ріст взаємозалежності держав змінює не тільки її поведінку на міжнародній арені, але й призводить до зменшення значення військової сили у зовнішньополітичній стратегії. Представник посткласичного лібералізму Джеймс Розенау акцентує увагу на зміні сутності політичної влади під дією процесу глобалізації.

Американський дослідник лібералізму Річардсон вказує, що на сьогоднішній день паралельно з неолібералізмом (до речі він не виокремлює посткласичний лібералізм) продовжує існувати класичний лібералізм. Він пропонує класифікацію відповідно до якої всі представників даного напрямку можна поділити на лібералізм економічних та соціальних прав й лібералізм привілеїв.

У свою чергу представник світ-системного аналізу Іммануїл Валлерстайн стверджує, що всі сучасні вчення були створені як контрольована опозиція для лібералізму ще у ХІХ столітті, а саме: марксизм, консерватизм, радикалізм.

Також слід зазначити, що кожен з напрямів ліберальної думки має декілька внутрішніх шкіл, наприклад: теорія взаємозалежності, теорія конструктивізму та інші.

Проте нарізною рисою для визначення певного вчення як неоліберального є відповідність його до Вашингтонського консенсусу. Термін «Вашингтонський консенсус» запропонував американський економіст Джон Вільямсон у 1989 році. В основі даної доктрини лежить сподівання на макроекономічну стабільність, мікроекономічну стабілізацію, відкритті внутрішнього ринку для іноземних інвестицій та вільному переміщенні капіталів. Всі вищезазначені характеристики мають

привести до динамічного розвитку економіки. Загалом, Вашингтонський консенсус можна звести до трьох категорій, а саме: дерегуляція, лібералізація та приватизація. Якщо дослідники підтримують політики засновані на цих принципах, то їх можна визначати як неоліберальних.

Загалом, неолібералізм є багатограним напрямом, який характеризується строкатістю поглядів щодо сучасного стану світу й перспектив його розвитку. Представників даної парадигми поєднує позиція економічної співпраці людей між одне одним.

Акцент на неолібералізмі був зроблений внаслідок виняткового значення цього підходу в створенні й розробці концепту глобалізації. В основу роботи покладені концепції таких відомих дослідників неоліберального напрямку, як Джон Хелд, Роберт Кеохен і Джозеф Най. Необхідно зауважити, що Джеймса Розенау не можна однозначно прираховувати до неолібералів, проте внаслідок значення поняття «турбулентність» для глобалістики його концепція буде розглянута. Вибір перерахованих вище концепцій з їхнім поняттєво-категоріальним апаратом пов'язаний з їхньою провідною роллю у формуванні сучасного образу глобалізації.

Авторами концепції комплексної взаємозалежності є американські дослідники Джозеф Най і Роберт Кеохен. Основна ідея цієї концепції лежить у визнанні політики такою сферою, яка реалізується через множинність каналів зв'язку й не обмежується власне політичними відносинами. Явище взаємозалежності обумовлене існуванням безлічі акторів і збільшенням ролі економіки в міжнародних відносинах. Детермінація прийняття політичних рішень на державному рівні, узгодження їх з акторами світової політики призводить до створення міцних зв'язків між ними. Виокремлюючи домінуючу роль для національної держави, американські дослідники визнають загальне послаблення даного інституту за рахунок поступового підвищення значення "нових" учасників світової політики. Серед останніх можна виокремити транснаціональні корпорації, неурядові організації, міжнародні організації тощо. Збільшення взаємозалежності держав обумовлене постійною необхідністю збільшення споживання зовнішніх ресурсів. Роберт Кеохен виокремлює серед ресурсів фінансові інвестиції, але на сьогодні також є важливими й енергетичні, й трудові ресурси. Держава виявляється в замкненому колі, оскільки економічний ріст вимагає більше ресурсів, а це, у свою чергу, призводить до збільшення залежності від інших держав та недержавних учасників світової політики.

Слід зазначити, що американські автори у своїй концепції розрізняють глобалізований і частково глобалізований світи. Джозеф Най та Роберт Кеохен зазначають, що останній властивий нашому часу. Серед його специфічних характеристик варто виокремити політичну невизначеність (в даному випадку мається на увазі, що в біполярній системі легше класифікувати учасників світової політики за їх впливом та силою), особливо в сфері поділу функціональних повноважень між державами й "новими" акторами світової політики.

Частково глобалізований світ постає перехідним етапом до глобалізованого світу. В той час як глобалізація є таким процесом, в якому глобалізм збільшує розрив у світовому співтоваристві в багатьох змістах (проблема бідності, забезпечення прав і свобод людини і т.д.). Для цих дослідників глобалізм є інструментом для створення єдиного цілісного світу. Конкретизуючи вище зазначене можна узагальнити, що глобалізація є усвідомленим способом досягнення цілей урядів ліберального напрямку. Щодо характеристики глобалізованого світу, то вона обмежується визначенням його майбутнього в якості виключно ліберального.

Подібну теорію відстоює професор Лондонської школи економіки й політики Джон Хелд. Проте він стверджує, що сьогодні ми спостерігаємо ситуацію не взаємозалежності, а взаємозв'язку. Особливість останнього терміна, з погляду Ульріха Бека, визначається в орієнтуванні на збільшення економічних зв'язків, взаємозв'язків ідентичностей та динамічності соціального простору. В той час як категорія взаємозалежності орієнтується на політико-економічний характер зв'язків між учасниками світової політики, поняття "взаємозв'язок" описує не стільки залежність усіх від усіх, скільки усвідомлення пов'язаності держав між собою й недержавних акторів з ними.

Ще один американський дослідник Джеймс Розенау стверджує, що людство перебуває в стані перманентних протиріч, які мають двостороннє відношення (наприклад, держава й ринок, інтеграція й дезінтеграція, централізація й децентралізація, універсальне й партикулярне і т.д.). "Глобальну турбулентність можна визначити як всесвітній стан справ, в якому взаємозв'язки постійно первинних параметрів світової політики характеризуються збільшенням складності й різноманіття" [6, стор.78]. Джеймс Розенау має на увазі під турбулентністю перехідний період до нового політичного порядку. Протягом цього відрізка часу, який точно не можна визначити через велику кількість змінних, можливе існування неполітичної політики. В цьому випадку слід розуміти зникнення чіткої межі між

власне політичними й неполітичними процесами. Відповідно, майбутнє "нових" акторів не визначене, оскільки новий політичний порядок може привести до більш-менш обмеженого кількісного і якісного складу суб'єктів політики. Також Джеймс Розенау вводить нове поняття "фрагмеграція". Обґрунтовуючи необхідність цього терміна, він посилається на суперечливу сутність суспільних процесів останніх десятиліть. Фрагмеграція поєднує в собі два поняття - фрагментацію й інтеграцію. Дана бінарність вказує на роз'єднуючи й об'єднавчу динаміку суспільно-політичних процесів, які можна спостерігати з кінця ХХ сторіччя. Перша частина нового терміна несе в собі змістовне навантаження таких явищ, як локалізація, децентралізація, а друга частина вказує на централізацію, глобалізацію, інтегративну динаміку. Відстоюючи право цього терміна на існування, Джеймс Розенау звертає увагу на можливість усунення термінологічної плутанини, пов'язаної із глобалізацією.

Необхідно зазначити, що Джеймс Розенау для дослідження глобалізації використовує такий термін як "глобалізація глобалізації" – це усвідомлення та осмислення цього процесу, який все більше стосується кожного індивіда. Особливістю цього поняття є його широке застосування, оскільки воно не обмежується науковими колами, а й відноситься також до урядових, корпоративних, журналістських організацій.

В цілому вищевказані концепції можна віднести до домінуючих у теоретичному дискурсі на рубежі сторіч. Саме їх категорії склали одну з основ сучасної глобалістики, як наукової дисципліни.

Наприкінці ХХ ст. багато представників неолібералізму стверджували, що процес глобалізації забезпечив капіталізм від циклічних криз системи. Але як ми спостерігаємо сучасну світову фінансову кризу, ця теза є повністю спростованою.

Відповідно до виникнення кризи на порядок денний постало питання про можливу тенденцію до автономізації держав і обмежень відносин між ними. Дана проблематика була досить серйозно розглянута на Генеральній Асамблеї Міжнародної Асоціації Політичної Науки [7]. Більш того сама тема даного заходу зверталася до такого питання, як проблема глобального роз'єднання.

Протягом декількох десятиліть було написано чимало праць з різних галузей знань щодо зближення, об'єднання й утворення нових каналів взаємодії між людьми та інститутами в усьому світі. Стверджувалася теза й знаходилося неймовірна кількість аргументів про зменшення ролі національної держави та перспективи її існування. Проте питання щодо можливого припинення цього процесу майже не піднімалося в домінуючому дискурсі. Тому проблема глобального роз'єднання є доволі актуальною на сьогодні.

Під глобальним роз'єднанням слід розуміти можливу тенденцію, що суперечить існуючому процесу глобалізації. Основна ідея базується на тому, що криза може завдати надзвичайної шкоди міжнародній торгівлі й транснаціональним фінансовим потокам. Держави намагаючись виконувати свої соціальні функції, будуть змушені вводити політику протекціонізму. Безумовно, дана перспектива потенційно може принести значні ускладнення, як, безпосередньо міжнародним відносинам зокрема, так і всьому світовому співтовариству в цілому.

В основі кризи лежать проблеми економічного характеру, але його регулювання базується на соціально-політичних основах взаємодії держав і недержавних акторів. В даному випадку, слід зазначити, що сутність поняття "взаємозалежність" має подвійний характер зв'язків. Оскільки причини падіння світової економіки були обумовлені тими ж причинами, що й її ріст, то під дією економічного чинника роз'єднання повинне було відбуватися за тими ж причинами, які просували інтеграцію останні десятиліття. Більше того, наявність певних прогнозів такого роду на початку кризи повинні підтверджувати дану позицію.

Але наявна активність провідних держав і міжнародних організацій по врегулюванню кризи певним чином заперечують висловлену раніше думку. Незважаючи на відсутність прямого фінансового стимулу, роз'єднання не відбувається, що свідчить про переміщення активності з економіки в політичну сферу. Таким чином, термін "взаємозв'язок", який охоплює більш широкий діапазон відносин, ніж просто економічні, більш точно описує сучасну ситуацію. Це проявляється в діяльності "G8", "G14", "G20", активності МВФ і Світового банку в підтримці слаборозвинених держав.

В той же час не можна зовсім відкидати ідею про глобальний поділ. Як приклад можна навести світове співтовариство на рубежі ХІХ-ХХ століть. Карл Полань у своїй роботі "Велика трансформація" вказує, що в ті роки в міжнародних відносинах відбувався бурхливий економічний ріст, але тоді був менш інтенсивний перехід у політичну й культурну інтеграцію. Як відомо, економічний підйом тих років закінчився Першою світовою війною й значною

автономізацією деяких держав (наприклад, Росії). Таким чином, певна точка повернення для світової політики не тільки можлива, але й мала певний історичний досвід.

Проте посилаючись на початок ХХ століття, слід зазначити, що порівняння може бути не зовсім коректним з ХХІ століттям. Внаслідок того, що ми маємо абсолютно інші вихідні позиції та історичний досвід. Все це може нівелювати бажання глобального роз'єднання серед найбільш глобалізованих країн.

При цьому не можна стверджувати, що поняття взаємозалежності менш значиме, аніж взаємозв'язок в сучасному дискурсі, оскільки ці терміни охоплюють різні прояви суспільних відносин. Можна висловити припущення, що в плині останніх десятиліть поступово відбулася якісна зміна міжнародних відносин внаслідок переходу від взаємозалежності до взаємозв'язку світу. Тобто, економічна складова глобалізації призвела до якоїсь незавершеної політичної цілісності світу.

Щодо терміна "турбулентність", то він також залишається актуальним для сучасних процесів. Введення поняття Джеймсом Розенау було пов'язано з неможливістю визначення напряму розвитку людського співтовариства. Незважаючи на минулі десятиліття й кризу нариси майбутнього проявляються вкрай не точно. Як правило, прогнози обмежуються визначенням можливих лідируючих країн у найближчій декаді століття. У цьому випадку доречним буде приклад широко розповсюдженої думки в 80-х рр. ХХ ст. про те, що Японія займе місце США або СРСР у світовому лідерстві й стане новим полюсом біполярної системи. Але, виходячи із сучасної ситуації, така можливість є малоімовірною. Деякі з політологів прогнозують, що КНР є майбутнім глобальним лідером, але ймовірно, що внаслідок невизначеності параметрів системи міжнародних відносин, дана країна може мати абсолютно іншу роль.

Таким чином, розглянувши неолібералізм як напрям доволі складно визначити його основну характерну рису. Деякі дослідники бачать в ньому різні риси, які інколи є взаємозаперечуваними. Щодо розглянутих деяких концепцій глобалістики можна зазначити, що такі поняття як взаємозалежність, взаємозв'язок і турбулентність, зберігають свій пізнавальний потенціал для соціальних досліджень. Це зовсім не означає, що процеси, які відбувалися до кризи, будуть тотожними після неї. Але скоріше за все тенденція до глобалізації буде збережена, тому дану термінологію можна визнати як операціональну для теоретичних досліджень в галузі соціальних наук.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бек У. Власть и ее оппоненты в эпоху глобализма. Новая всемирно-политическая экономия / Бек У. ; пер. с нем. А. Б. Григорьева, В. Д. Седельника. — М.: Прогресс-Традиция; Издательский дом «Территория будущего» (Серия «Университетская библиотека» Александра Погорельского), 2007. — 464 с.
2. Глобальные трансформации: Политика, экономика, культура / Под ред. Девида Хелда, Макэнгрю и др. ; пер. с англ. В. В. Сапова и др. — М. : Праксис , 2004. — 576 с.
3. Хесин Е. Анатомия мирового кризиса [Электронный ресурс] : Режим доступа — <http://www.intertrends.ru/twenty/002.htm>.
4. Global disconnect? Dilemmas of change [Электронный ресурс] : Режим доступа — <http://legacy.ipsa.org/site/content/view/110/69/lang,en/>.
5. Keohane Robert O., Nye Joseph S. Jr. Governance in a Globalizing World / Power and Governance in a Partially Globalized World. — New York: Routledge, 2002. — pp. 193-218.
6. Keohane Robert O. Governance in a Partially Globalized World / Power and Governance in a Partially Globalized New York: Routledge, 2002. — pp. 245-271.
7. Rosenau J. Turbulence in world politics: a theory of change and continuity. — Princeton University Press, 1990. — pp. 480.

Кадук Н. І. – кандидат політичних наук, викладач Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України.

УДК: 329.001

МОДЕРНІЗАЦІЯ І ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ЯК ЗМІСТОВНІ ТИПИ ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядаються основні підходи і методології аналізу політичного процесу, зокрема типів політичного розвитку на основі модернізаційних і демократизаційних концепцій.